

РОЗДІЛ 4. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ, ПОРІВНЯЛЬНІ, ФІЛОСОФСЬКІ ТА ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Адамович С.В., Адамович І.С.

ПИТАННЯ АБХАЗІЇ І ПІВДЕННОЇ ОСЕТІЇ В ГРУЗИНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИНАХ

УДК 327.8 (470+479.22: 479.224+479.225)

Постановка проблеми. Останнім часом відбуваються суттєві зміни на політичній карті світу, у результаті яких зовнішня політика держав змінюється, відносини між ними набувають нового характеру. Не винятком є Україна, яка на даний момент знаходиться в стані біфуркації. Унаслідок зовнішньої агресії з боку росії важливо аналізувати політику країни-агресора, особливо, коли існує можливість її вивчення на прикладі іншої держави. Оскільки, сучасний політичний світ швидко змінюється, а грузинсько-російські відносини перебувають постійно у напруженому стані, є потреба науково осмислити та систематизувати сучасний стан міждержавних відносин Грузії та росії для розуміння подальшого розвитку українсько-російських відносин. Крім цього, Грузія, як і Україна, перебуває на шляху до євроінтеграції. Однакова переслідувана ціль може в майбутньому сприяти зміцненню відносин між двома державами та покращенню їхнього співробітництва. Також важливо напрацювати можливі варіанти вирішення питання Абхазії та Південної Осетії, які підсилили б безпеку та роль Грузії в Кавказькому регіоні.

Аналіз джерел та історіографії. Політико-історичні передумови та корені конфліктів у Абхазії та Південній Осетії розглянуті у статтях дослідників К.Вітмана [2], В.Мачуського [5], М.Паресішвілі [6], Б.Копітерса [12], Ю.Джорджа [15], Р.Гураші та Н.Габелія [21]. Автори цих статей відслідковують причини, які

вели до поступового зростання напруги в регіоні і безпосередньо до збройних конфліктів, та виділяють важливість зовнішніх факторів у розвитку подій у Грузії.

Політику, яку впроваджує важливий гравець у цих конфліктах – росія, вивчають І.Грідіна [20], Ф.М.Саїн та В.Модебадзе [29], П.Андрусечко [1], М.Фалковські [13], Г.Біфолчі [9], Н.Йохансон та Дж.Крістіансон [22], О.Теленко [7]. Згадані науковці займаються питанням політики, яку впроваджувала росія до початку збройних зіткнень та після замороження конфліктів. Вони виділяють окремі стратегічні тактики, які вказують на важливість цих двох регіонів для росії.

Перспективи вирішення конфлікту та подальшого розвитку російсько-грузинських відносин проаналізовані у роботах наступних авторів: А.Герітс [19], С.Левицький та Л.Вей [25], Дж.Манкофф [26], Р.Вітман та В.Стефан [31], О.Кулик [3], Т.Купе та Е.Лівні [4], Г.Бузаладзе [10]. Ці дослідники розглядають можливості подальшого процесу розгортання відносин між Грузією і росією та згадують потенційні шляхи розв'язання конфліктів.

З огляду на **аналіз наукових досліджень** з вибраної теми, ми можемо дійти до висновку, що історіографічна база є значною, але бракує робіт з конкретними концепціями майбутнього розвитку російсько-грузинських відносин у контексті абхазького та південно-осетинського конфліктів. Саме це і буде складати **новизну** нашої статті – аналіз політики росії і Грузії по відношенню до Абхазії та Південної Осетії та визначення ймовірних сценаріїв вирішення конфліктів.

Методи дослідження. Дослідження проводилось за допомогою використання таких методів, як факторний аналіз, прогнозування та порівняння. Так, дослідження історичних передумов та їхнього впливу на сучасний стан грузинсько-російських відносин відбувалось методом факторного аналізу. На основі методу прогнозування вдалось встановити ймовірні тенденції розвитку грузинсько-російських відносин. Метод порівняння був застосований з метою дослідження та порівняння стратегії росії у відносинах з Грузією та Україною і пошуку закономірностей та принципів політики агресора.

Метою дослідження є аналіз політичної ролі Абхазії та Південної Осетії у грузинсько-російських міждержавних відносинах у 1991-2022 рр. Автори статті ставлять перед собою завдання визначити історичні засади грузинсько-російського конфлікту, проаналізувати вплив питання Абхазії та Південної Осетії на міждержавні відносини Грузії та росії, охарактеризувати стан сучасних грузинсько-російських відносин та напрацювати варіанти розвитку існуючих відносин між Грузією та росією.

Виклад основного матеріалу. З кінця 1980-х років визначальною рисою політичної реальності в Кавказькому регіоні були етнотериторіальні конфлікти, які підривали стабільність та ускладнювали перспективи розвитку в регіоні. Криза центрального уряду СРСР, який уже не міг виконувати ключові функції безпеки та забезпечення сталого й ефективного соціально-економічного розвитку, неминуче привів до умов, в яких корінним народам було необхідно шукати шляхи формування підтримки власних держав. Загалом можна окреслити наступні причини конфліктів: бажання малих держав змінити політичний статус території, досягнути суверенітету, хоча часто це відбувалось не без впливу націоналістичних лозунгів та спроб пострадянської російської еліти маніпулювати «національними країнами» в своїх інтересах [20].

Розпад Радянського Союзу супроводжувався численними етнічними сутичками та непорозуміннями із сепаратистськими тенденціями у зв'язку з великою кількістю націй та етносів на території колишнього СРСР [15]. Важливим був також фактор автономності, який зіграв неабияку роль у розпалі сепаратистських настроїв [16]. Після розвалу СРСР більшість союзних республік виявились слабкими і тільки намагались встати на ноги. У зв'язку з цим лідери етнічних груп мали більші шанси на вагоме потрясіння країни із середини та пред'явлення свого невдоволення недостатньою автономією чи бажанням стати незалежними. Серед таких країн була і Грузія. Проте, на відміну від Грузії, росія, будучи в рамках союзу сильнішою державою, змогла зберегти армію та ядерну зброю, що означало, що росія має, що запропонувати на противагу Грузії.

Натомість у 1991 р. Грузія практично не мала збройних сил, які могли б сприяти цивільному контролю, верховенству права, чіткій конституційній владі. До того ж, під кінець року Грузія пережила переворот з приходом до влади Е.Шеварнадзе. Крім того, подальший розвиток в республіці значно відставав у нецентральных регіонах (Абхазія, Південна Осетія) [15].

Почнемо з розгляду випадку з Південною Осетією, і варто зазначити про відсутність в ній будь-яких унікальних ресурсів, на відміну від регіону Абхазії. Взагалі між грузинами й осетинами не було напружених відносин, чого не можна сказати про відносини між грузинами й абхазами, там напруга цілеспрямовано культивувалася протягом десятиліть радянською владою [21].

Першим поштовхом для сепаратистських настроїв у Південній Осетії та Абхазії стала радянська федеративна система, що перейняла більшість пострадянських країн, які наділили етнічні групи певним територіальним статусом. Це надавало моральний аргумент на користь сепаратизму і формувало відповідну структуру та базу задля організації цих тенденцій [15]. Натомість, СРСР проводив політику, яка сприяла знищенню та неприйняттю будь-яких етнічних особливостей. Така політика не могла не викликати обурення та протестні настрої серед національних еліт [5].

Південно-Осетинська автономна область заявила про себе як про результат довготривалої боротьби за самотність і висунула умову про неодмінне збереження свого статусу для політичного та етнокультурного самозбереження. Осетинський етнос оголосив себе корінним населенням даної території. У зв'язку з цим територія Південної Осетії вважалось єдиним місцем проживання південних осетин. Південні осетинці притримувались думки, що земля автономії належить тільки їм, не враховуючи будь-яких інших груп населення, які проживали тут раніше [5]. Однак, неоднозначним залишається питання часу поселення осетин на цій території. Грузинські джерела стверджують про XVII-XIX століття як час їхньої міграції до Грузії з «історичної батьківщини» – Північного Кавказу [16].

Осетинський етнос позиціонував себе схильним до проросійської орієнтації, що дозволило йому більш-менш зберегти куль-

турний розвиток етносу як на Півночі, так і на Півдні. У 1989 р. Південно-Осетинська автономна область була перейменована у Автономну Республіку. Проте це рішення було негайно скасовано Верховною Радою Грузинської РСР. У результаті цієї події відбувся масовий захід грузинських неформальних організацій в місто Цхінвалі, яке було столицею Південної Осетії.

Такі дії ніяк не посприяли посиленню позиції грузинської сторони в Південній Осетії. Автономія, як виклик проголосувала за Декларацію про суверенітет в 1990 р. Так утворилася Південно-Осетинська Радянська Демократична Республіка. Пізніше її було перейменовано в Південно-Осетинську Радянську Республіку.

У відповідь на це Верховна Рада Республіки Грузія прийняла негайно рішення – повну ліквідацію Південно-Осетинської автономної області, яка була утворена ще у 1922 році [5]. За часів правління З. Гамсахурдії росія поширювала фейки, що в Грузії проводиться політика створення моноетнічної грузинської держави. Проте фактично З. Гамсахурдія робив докладав зусиль задля побудови міцної об'єднаної держави та створення «грузинської Грузії». За його рішенням було ліквідовано автономію Південної Осетії, що явно не сподобалось представникам національних меншин і що також було використано у цілях пропаганди росіянами [2]. У той час як грузинські націонал-патріотичні сили вважали причиною наступних сепаратистських проявів російський чинник, російська пропагандистська машина поширювала думку про те, що не звертають увагу на етнічний компонент та Грузія проводить не виважену етнонаціональну політику.

Тож політичний статус Південної Осетії становив головний предмет політичного зіткнення між сторонами. Південна Осетія планувала підвищити свій політичний статус з подальшим повним розривом з Грузією, натомість грузинська сторона навпаки старалася знизити правовий статус регіону. Відбулось зіткнення інтересів, у яке втрутилася Москва.

Відкритий конфлікт між Південною Осетією і Грузією тривав з 5 січня 1991 р. до 24 червня 1992 р. за активної військово-політичної та фінансової підтримки росії. Він завершився Угодою

про принципи врегулювання грузинсько-осетинського конфлікту між росією та Грузією, відповідно до якого на території Південної Осетії були дислоковані Змішані сили з підтримання миру у складі російського, грузинського та осетинського батальйонів [7, с.101].

Питання Абхазького конфлікту носить схоже походження. З одного боку грузини наголошують на тому, що абхазці, які населяють територію Абхазії, не є корінним населенням і, що вони прибули з Північного Кавказу. Питання історичної батьківщини тут також широко піднімається, в той час як історичні джерела простежують мирне співіснування Абхазії в складі Грузії, як і інших утворень, таких як Мегрелія, Імеретія, Картлі та інші.

Саме тому передумови конфлікту варто шукати не в глибині історії, а в останніх подіях кінця ХІХ століття, коли відносини між Грузією та Абхазією почали стрімко погіршуватись не в останню чергу завдяки політиці сусіда росії та її впливу на весь Кавказький регіон. З огляду на це варто насамперед розглядати політичні передумови конфлікту. Адже грузинський уряд боровся не проти конкретної етнічної групи населення, а проти сепаратистів, які кидали виклик територіальній цілісності держави.

Для абхазців цей конфлікт є можливістю заявити про свій політичний статус та захищати населення Абхазії. Грузія виступає для них імперіалістичною державою, яка намагається вирішувати долю інших людей. Очевидно, що такий опис підходить більше росії, яка вдало побудувала цей образ щодо Грузії в очах абхазців [16].

Проблема полягає в тому, що грузини завжди вбачали Абхазію як політичну частину Грузію, в той час як самі абхазці стверджують, що вони були окремою від Грузії державою в певний проміжок часу [12]. Адже після окупації Грузії у 1921 р. більшовики спершу відділили Абхазію від Грузії та оголосили її незалежною соціалістичною республікою. Пізніше в 1931 р. статус Абхазії був змінений на автономну республіку, яка становила частину Грузії.

Зазначимо, що хоч в радянській федерації питання суверенітету і сецесії були формальними, вони мали високу символічну цінність як для грузин, так і для абхазців. Дві нації співіснували

в межах грузинської суверенної держави, в якій державні структури Абхазії були підпорядковані державним структурам Грузинської союзної республіки. Натомість Грузія підпорядковувалася політичним структурам радянської верхівки, яку складала російська еліта.

Підпорядкування Абхазької автономної республіки Грузинській РСР сприймалось абхазами як політична дискримінація, яка дозволяла владі Грузії впроваджувати політику грузинізації та колонізації в регіоні Абхазії. І справді деякі джерела фіксують, що були спроби асимілювати абхазьку спільноту шляхом освітньої та культурної політики (впровадження переходу абхазьких шкіл на грузинську мову в період правління в СРСР Й.Сталіна). А ще до того, в період царизму, були спроби примусового переселення до Туреччини абхазців.

Після десталінізації в 1950-х роках певною мірою ситуація покращилася, проте виникла суперечка між абхазами та грузинською політичною елітою за контроль над державними установами в Абхазії. У 70-х рр. XX ст. були проведені протести абхазькою елітою та партійними посадовцями проти грузинізації. Москва у відповідь ініціювала нові економічні проекти в Абхазії, збільшила кількість провідних позицій, які надавались абхазькому народу, та забезпечила більшу адміністративну автономію з питань освіти, науки та медіа.

Грузинська еліта тлумачила вимоги абхазців щодо політичної рівності з точки зору їхніх напружених відносин з радянською елітою, абхазці були в руках московських посадовців знаряддям, ціль якого була русифікувати Грузію та домінувати у регіоні. В очах грузинської еліти репресії, вчинені проти культури та народу Абхазії у 30-х роках XX ст., були результатом радянської політики, а не грузинської. Натомість росіяни ще з часів імперії намагались усунути докази, що могли підтверджувати той факт, що Абхазія невід'ємна частина Грузії. Російська імперія також зіграла важливу роль у розвитку етнічного націоналізму абхазів як протиположності грузинському націоналізму.

Ескалація ситуації в Абхазії відбулася одразу ж після оголошення грузинською владою про скасування конституції Грузин-

ської радянської соціалістичної республіки 1978 р. та про відновлення Конституції Грузинської Демократичної Республіки 1918 р., яка проголошувала Грузію унітарною державою та виключала існування територіальних автономій. У Абхазії це було негайно сприйнято як початок повної асиміляції абхазького етнічного народу.

Отже, можна стверджувати, що протиріччя у поглядах абхазців та грузинів є наслідком радянської федеративної системи, через яку як і грузини так і абхазці почувались під загрозою та ризиком втрати своєї культури і національної ідентичності. Паралельні згуртування сил: абхазький національний протест проти грузинізації та боротьба проти русифікації грузинів - розпалили радикальні та безкомпромісні погляди у сторін [12].

Фактором, який посилював конфронтацію та безпосередньо став останньої ланкою до ескалації конфлікту, стала росія. Пропаганда рф звикла працювати шляхом просування наративу, що росія ніколи не нападає, а лише захищає та звільняє. Прослідковуючи збройні конфлікти з 1991 р., у яких брала участь росія, можна прийти до висновку, що зазвичай росія підтримує один бік конфлікту, але створює навколо себе образ миротворця. Така стратегія працювала, враховуючи заяви росії щодо її прихильності до територіальної цілісності Грузії. Через це Грузія навіть пішла на приєднання до СНД та дала згоду на розміщення колективних сил безпеки цієї організації на території Абхазії. Проте ситуація змінилася після російсько-грузинської війни 2008 р. [6].

Поступово образ «миротворця» росії був викритий як для Грузії, так і частково для інших політичних гравців, але це не завадило багатьом країнам проігнорувати цей конфлікт та не сприйняти це як урок, який може повторитись. Очевидно, що як осетинський, так і абхазький конфлікти негативно позначились на відносинах Грузії та росії [21].

Отже, історично конфлікт між грузинами і південними осетинами та абхазами не можна пояснити лиш одним фактом етнічних відмінностей або відновленням старої ненависті після того, як ера репресивного комуністичного режиму завершилася. Його варто розглядати як продукт складного набору обставин від ра-

дянської національної політики та ієрархії устрою радянського федеративного союзу до відсутності сильної центральної влади в Грузії та впровадження грузинської етнонаціональної політики [16]. Активізація північно-осетинського та абхазького сепаратизмів відбувалася також завдяки вагомій підтримці російського зовнішньополітичного фактору. Росія залишилася на позиціях імперськості і таким чином намагалася втримати контроль над всією територією Грузії.

Відносини між Тбілісі та Москвою характеризуються напруженістю та взаємною недовірою з моменту оголошення незалежності Грузії у 1991 р. Південно-кавказька держава намагалася утримувати автономну та прагматичну зовнішню політику, яка віддаляла б Грузію від російського впливу та зближувала до взаємодії з іншими зовнішніми акторами: ЄС, ОБСЄ та США. Грузія показувала бажання інтегруватися у західну спільноту, що явно не входило в сферу інтересів Москви [18]. Намагання Росії продовжувати впливати на зовнішні зносини Грузії через маніпулювання сепаратизмом у Південній Осетії та Абхазії, тільки підштовхнули Грузію у напрямку зближення із Заходом, а також віддалили і так відсутнє бажання Грузії входити у сферу впливу Росії.

У 1990-х рр. Росія не мала якоїсь конкретної специфічної місії чи стратегії, яка була б пов'язана з розпалюванням етнічних конфліктів та сепаратистських тенденцій через внутрішні проблеми, з якими стикалася держава на початкових стадіях після розпаду СРСР. Радше це було питанням локальних ініціатив певних політичних кіл та представників еліти, які мали бізнес-інтереси, особисті амбіції. Тільки після консолідації центрального уряду Росія стала більш конкретно залучена у конфліктах на основі військового потенціалу та погроз його використання. Політика, яку впроваджувала Росія у більшості локальних конфліктів, призвела до їхнього замороження та до створення невизнаних державних утворень [20]. Поступово зміни в ширшому геополітичному ландшафті Євразії, особливо зростаюча конфронтація між Росією та Заходом, призвели до реконфігурації логіки цих конфліктів і перетворили їх на елементи російсько-західного політичного протистояння [24].

Зазначимо, що з розпадом СРСР Абхазія намагалася приєднатись до росії та відокремитись від Грузії. Москва, заохочувала такий розвиток подій та спонукала абхазів до боротьби з центральним урядом Грузії. Останнім кроком до ескалації стало рішення про повернення до Конституції 1925 р.

Із початком військового загострення, абхазы отримували допомогу від росіян. Більшість залучених осіб, які воювали на стороні абхазьких сепаратистів, були росіянами, організація яких у бойові групи та забезпечення зброєю здійснювалось на території росії [28]. Російські літаки бомбардували цивільні об'єкти на контрольованих Грузією територіях, російські військові кораблі були доступні для абхазів з метою обстрілів Сухумі, який утримувався Грузією, і проплачені росією бойовики захищали м.Ткварчелі в Абхазії [30].

Без підтримки росії, абхазы, які становили тільки 1,8% грузинського населення, не могли б проявити жодну серйозну небезпеку для центрального уряду Грузії. Завдяки такій підтримці абхазы почувались впевнено на полі битви з грузинами. Тож російська військова допомога зіграла вирішальну роль у перемозі над Грузією [29].

Згідно із дослідженням організації Human Rights Watch, протягом конфлікту Москва намагалася зберігати офіційний нейтралітет, засуджувала порушення прав людини та впроваджувала санкції проти Грузії та Абхазії. Росія у пропагандистських цілях надавала гуманітарну допомогу, евакуювала цивільних з зони бойових дій, призначила дипломатів для прискорення мирного прогресу та надсилала «миротворчих бійців». Усі ці начебто гуманітарні дії були частиною політики «особливої відповідальності» росії за підтримання «миру» і безпеки в близьких регіонах. Таким чином, росія обґрунтовує більшість своїх втручань у конфлікти, даючи підстави не до кінця розуміти сутність її як міжнародного правопорушника [30].

У 1993 р. після принизливої поразки у Абхазії, Грузія стала членом СНД та дозволила легітимізувати військову присутність росії на території Абхазії та у інших регіонах Грузії. Хоч такі дії здавались принизливими та означали для Грузії акт капітуляції,

були сподівання, що росія піде на якісь поступки. Проте, тільки невелика частка грузинських біженців була повернена в свої домівки [28]. Такому розвитку подій передували численні маневри та зміни у політиці росії щодо Абхазії. Загалом можна виділити три різні напрямки протягом перших шести місяців 1993 року: примусовий нейтралітет, втручання, посередництво та гуманітарна допомога [30].

Натомість на початку 2000-х рр. після вирішення внутрішніх проблем росія знову взяла за мету стати глобальним гравцем та важливим актором на міжнародній арені. Самопроголошені політичні утворення слугують джерелом для росії, який можна використати для посилення впливу у пострадянському просторі [20]. Абхазія у політиці росії є інструментом забезпечення контролю над Грузією та над Кавказьким регіоном загалом. Своїми діями росія намагається повернути Грузію в якості сателіта [29].

Політика росії в Південній Осетії носить схожий характер і виправдовується вона за допомогою подібних тверджень, що і в Абхазії. Станом на 2004 р. Південна Осетія висловлювалася не за незалежність, а за об'єднання з осетинами, які проживають на території Північної Осетії, що розташована у росії. Російська – офіційна мова регіону, у 2004 р. лідером Південної Осетії було заявлено, що 95% населення прийняли російське громадянство, що дає мотив москві для ескалації конфлікту.

Російські чиновники проводять періодичні зустрічі з лідерами сепаратистських регіонів Грузії. У 2005 р. була проведена конференція самопроголошених республік, так званої Співдружності Невизнаних Держав, яку представляли Абхазія, Південна Осетія та Придністров'я. На противагу цим конференціям, представники сепаратистських регіонів не прибували на скликані Грузією зустрічі щодо мирних переговорів та встановлення кордонів [18]. Представники та політичні кола в Абхазії вважають росію єдиним гарантом їх безпеки [1].

Російсько-грузинська війна у серпні 2008 р. дозволила росії поглибити розкол автономій з Грузією. Після проголошення незалежності Абхазією та Південною Осетією у 2008 р., обидві «держави» начебто отримали бажане. Проте насправді ми може-

мо заявляти, що ці невизнані самопроголошені держави є повністю залежні від російської федерації. Їхнє існування можливе тільки за підтримки російського фактору, як у економічній сфері, так і у безпековій. Якщо Абхазія може вести хоч якусь незалежну економічну діяльність завдяки потенціалу Сухумі, то бюджет Південної Осетії за даними 2016 р. обмежується 8% потреб, усе решта фінансується росією.

Політика росії у економіці щодо невизнаних утворень полягає у прямому контролі їхніх економічних ресурсів та інфраструктури, що є елементом стратегії «прихованої анексії». До прикладу, російська залізниця контролює залізничну інфраструктуру Абхазії, нафта з Абхазії експлуатується росією тощо. Російська федерація також активно використовує території Абхазії та Південної Осетії в якості військового плацдарму. У 2009 р. росія підписала угоди з владою обох регіонів щодо розташування постійного контингенту на їхніх територіях на 49 років з можливістю пролонгації на 15 років [20].

24 листопада 2014 р. у Сочі між лідерами росії та Абхазії був підписаний російсько-абхазький договір про створення союзу та започаткування стратегічного партнерства, хоча Абхазія не визнана міжнародною спільнотою. За умовами цього договору Абхазія була інтегрована з рф у сферах: оборони, митної політики, прикордонного контролю, правопорядку та соціальної політики. Такий договір був засуджений міжнародною спільнотою, а грузинський уряд назвав це кроком до російської анексії Абхазії [13].

Останні події, а саме офіційний візит представників російської державної думи до Абхазії 1 грудня 2022 р., підкреслили кремлівську присутність на Південному Кавказі та стратегічну роль Абхазії в зовнішній політиці росії в умовах російської війни в Україні та протистояння із Заходом [9].

Наразі будь-які варіанти щодо мирних рішень конфлікту, які пропонує Грузія, відхиляються абхазами через переконання росії у тому, що заморожені конфлікти у Абхазії та Південній Осетії страхують від інтеграції Грузії в ЄС і НАТО [29].

Натомість останні заяви лідера сепаратистського регіону Південної Осетії свідчать про бажання регіону стати у майбутньо-

му частиною росії. У відповідь на що Грузія очікувано заперечує будь-яку прийнятність проведення референдумів на фактично окупованій території. Абхазія, з іншого боку, не висловлює зацікавленість у приєднанні до росії. Крім того, Південна Осетія стоїть на стороні росії у війні проти України; є інформація про залучення бойовиків з Осетії в Україні [17].

Проте варто зазначити, що росія не може дозволити собі припинити відносини з Грузією, оскільки регіональні інтереси у цьому регіоні має не тільки росія. А такий гравець як Туреччина також останнім часом посилює економічну та політичну присутність у Грузії.

Отже, те, як формується структура зв'язків сепаратистських регіонів з росією з 2008 р., не грає на користь розв'язання конфлікту та взагалі віддаляє його у далеку перспективу. На додаток до цього, практично усі зв'язки між Грузією та сепаратистськими анклавами залишаються розірваними [26]. Обидва регіони мають усі атрибути незалежних держав, але впровадження самостійної політики є обмеженим внаслідок російського втручання у життя республік і залежності регіонів від російського фінансування [25].

Натомість Європейський Союз і Сполучені Штати Америки продовжують налаштовувати зв'язки з грузинським урядом. Тож фактично виходячи з цієї тези, близькі відносини росії з двома регіонами становить основну перешкоду вирішення конфлікту на сьогоднішній час [19]. У зв'язку з відсутністю безпосередніх зв'язків між Заходом та Абхазією і Південною Осетією західні демократії не мають можливості брати активну участь у вирішенні конфлікту та формувати авторитет для населення проблемних регіонів [31].

Ситуація може змінитись та піти на користь розв'язання конфлікту, якщо прихильність росії до регіонів ослабне, ЄС налагодить відносини з політичними верхівками обох регіонів, а новий уряд Грузії займеться питанням пошуків шляхів зближення з Абхазією та Південною Осетією. Можна розглянути такі ймовірні підходи до вирішення конфліктів у Абхазії та Південній Осетії.

Першим розглянемо підхід «light footprint», за якого Грузія відмовиться від дій з метою відновлення контролю над сепара-

тивними регіонами та депрїоритизує територіальну цілісність з порядку денного зовнішньої політики. Таким чином, Грузія перенесе фокус на інші прїоритети, такі як євро-атлантична інтеграція. Якщо Грузія прийме де-юре відокремлення Абхазії та Південної Осетії, росія більше не зможе виправдати присутність у Грузії у цілях захисту місцевого населення від ворожої поведінки Грузії, бо населення Грузії стане моноетнічним [10]. Однак тоді Грузія буде нехтувати біженцями, які чекають на повернення додому, і питання безпеки кордонів Грузії не зникне. Більше того, навряд чи такий сценарій реально втілити у зв'язку з сильним бажанням самих громадян повернути втрачені території та притягнути росію до відповідальності за вчинене зло [24].

Альтернативний підхід для вирішення обох конфліктів носить назву «heavy footprint». Він заключається у прїоритизації відновлення втрачених територій у порядку денному зовнішньої політики Грузії. Така стратегія буде включати всеосяжний список агресивних заходів з фокусом на те, щоб піддати сумніву вплив росії у регіоні. Перш за все, Грузія буде посилювати риторику проти російської окупації та поширювати інформацію про порушення міжнародного права росією та важливості надання права Грузії обирати свій шлях розвитку. Також за такого розвитку подій Грузія буде покращувати та модернізувати військовий потенціал [8]. Крім цього, Грузія буде орієнтуватися на підтримку західних союзників [27]. За такого підходу військове зіткнення буде крайнім, але можливим засобом вирішення конфлікту [32].

У свою чергу, на думку В. Кулика, питання Абхазії та Південної Осетії рухається у напрямку схожого сценарію з Північним Кїпром. Такий процес ще носить назву «кїпризація» етнополітичних конфліктів у Грузії. Після оголошення незалежності обох регіонів у 2008 р. москва вдало користується статусом цих двох самопроголошених республік у вигляді «напіввизнання», так як і Туреччина по відношенню до Північного Кїпру. Формується довгострокова консервація конфлікту з негативними наслідками для подальшого політичного руху Грузії та стримувальний постійний чинник у руках росії. Такому розвитку подій також сприяє неготовність міжнародної спільноти якісно та чітко відповідати на виклик самопроголошених політичних утворень [3].

Для росії принципово важливий контроль над ситуацією в Грузії для того, щоб зберегти вплив у регіоні Південного Кавказу та не дозволити США просувати у цей регіон свої позиції. Реінтеграція силовим шляхом двох колишніх регіонів Грузії несли би катастрофічні наслідки для внутрішньої безпеки рф на Північному Кавказі. Тому росія обирає найлегший та найвигідніший для себе шлях – формальне визнання Абхазії та Південної Осетії задля збереження політичного та військового домінування на Великому Кавказі [3]. У такій ситуації росія має можливість забезпечити довготривалу військову присутність в регіоні, створити новий порядок дня для «вирішення конфліктів» без присутності миротворців з боку НАТО чи ООН, сформувати стійку перешкоду для інтеграції Грузії в НАТО.

З економічної точки зору тактика «стратегічного терпіння», яку використовує росія, не вигідна сепаратистським анклавом у тривалій перспективі. У стані заморожених конфліктів самопроголошені республіки без економічного чи політичного розвитку можуть відмовитися від орієнтації на росію. На думку Пола Кольсто, існує кілька факторів, які створюють величезні труднощі для квазідержав у довгостроковій перспективі. Перш за все, зазвичай квазідержави з самого початку приречені на поганий старт у зв'язку з зруйнованою відсталою інфраструктурою, що уповільнює економічний розвиток. Відсутність міжнародно-правового визнання призводить до неможливості проведення міжнародної торгівлі та створює мотиви для незаконного бізнесу. Також навряд чи іноземні інвестори будуть охоче вкладати гроші в самопроголошені держави через можливість спалаху чергової війни і міжнародні правові обмеження. Проте у ситуації з Абхазією та Південною Осетією заморожені економіки протягом уже довгого часу тримаються завдяки росії [4].

Зі сторони Грузії було чимало пропозиції щодо надання автономії обом регіонам, просування торгівельних можливостей, покращення систем освіти та охорони здоров'я і доступ до переваг, які може запропонувати Грузія відповідно до її нещодавнього розвитку. Проте як Абхазія, так і Південна Осетія рішуче відмовляються від таких мирних ініціатив та розглядають спроби

примирення тільки як ілюзію [10]. Політика Грузії щодо конфліктів носить характер поступової нормалізації та запобігання переходу небезпечних меж у відносинах з росією. Грузії залишається і надалі слідувати євроатлантичній інтеграції, зміцнювати демократію та створювати державу, до якої прагнули б увійти абхази та південні осетини. У довгостроковій перспективі, якщо Грузії вдасться стати членом Європейського Союзу, а російський вплив втрапить силу в регіоні, Грузія зможе запропонувати привабливе майбутнє для Абхазії та Південної Осетії [10].

Саме тому підхід «стратегічного терпіння» з одного боку тією чи іншою мірою підходить обом державам задля досягнення своїх цілей та залежно від зовнішніх чинників «стратегічне терпіння» буде йти на користь тільки одній стороні. Проте з іншого боку тактика «стратегічного терпіння» може явно виявитись невдалою для російської сторони, оскільки у довгостроковій перспективі російське майбутнє у якості регіональної суперсили не стабільне. Якщо росія буде і надалі втрачати свій потенціал як і у військовій, так в економічній сфері, московська амбіція поширення свого впливу через етнічні конфлікти у пострадянському просторі буде замінена на відновлення власної економіки [28].

Грузія за час замороження конфліктів отримує доступ до розвитку та покращення усіх галузей країни з відкритим до європейських цінностей суспільством. У довгостроковій перспективі Грузія зможе вирівняти свій важіль впливу в регіоні з впливом росії та бути привабливою для Південної Осетії та Абхазії [33].

Проте можливо помилка Грузії полягає у ігноруванні влади самопроголошених республік, коли їх політична еліта не цікава Грузії і не відбувається контактів між ними та Грузією. Тут мова іде про важливість підтримання зв'язків, щоб остаточно не втратити вплив на Абхазію та Південну Осетію. Очевидно, що у зв'язку з бажанням та цілями москви, яка буде перешкоджати налагодженню відносин Грузії з її втраченими регіонами, важко комунікувати з політичними верхівками Абхазії та Південної Осетії, але це відіграє занадто важливу роль, щоб відмовитися від комунікації [14].

Фактично реалістичний сценарій, у якому російська сила та вплив зменшується, а Грузія стає сильною демократичною без-

печною державою, мабуть, слугує єдиним варіантом та можливістю повернути втрачені території Грузії. Найгіршим сценарієм для Грузії за такого розвитку подій стане рішення пом'якшити політику щодо Абхазії та Південної Осетії з боку Заходу [14].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Міждержавні відносини між росією і Грузією значною мірою залежать від статусу Абхазії та Південної Осетії. Сепаратистські тенденції, які проявились в обох регіонах, носять довготривалий характер та формувались в умовах бездержавності Грузії і політичного домінування росії. Із основних причин конфліктів можна назвати радянську національну політику, федеративну систему СРСР, відсутність на час дезінтеграції СРСР сильної централізованої влади в Грузії, невдоволення регіонів впровадженням етнонаціональної політики Грузією, активну участь у підбурюванні сепаратистських рухів з боку росії.

Протягом років росія фактично втручалася у внутрішню політику Грузії, пояснюючи це концепцією «особливої відповідальності». Таким чином, росії вдалось вибудувати міцніші відносини з Абхазією та Південної Осетією, аніж Грузії з її втраченими територіями. Вся політика росії здійснювалася шляхом прикриття нейтралітетом та миротворістю, що допомогло на певний проміжок часу переконати міжнародну спільноту у тому, що росія зовсім не становить загрози територіальній цілісності Грузії, а навпаки слідує миротворчому процесу.

Політика зближення та створення безлічі угод з самопроголошеними республіками є частиною плану росії для втримання впливу та контролю у всьому Південно-Кавказькому регіоні. Створювати усі можливі перешкоди Грузії на її шляху до Євроатлантичної інтеграції та запобігання будь-якого просування США у регіон – це основні цілі росії, незважаючи на існування суверенного статусу Грузії.

Як буде розвиватись ситуація у Абхазії та Південній Осетії, буде визначати подальший спектр міжнародних відносин та міжнародного порядку у Південно-Кавказькому регіоні. Перспективи врегулювання конфліктів у короткостроковій перспективі малі, оскільки росії вигідно якомога довше затримувати заморожений

стан, а Грузія не в змозі самотужки вирішити ці питання без достатньої військової могутності чи економічного потенціалу та підтримки західних союзників, у яких наразі на порядку денному війна в Україні. Російсько-українська війна також може різко змінити хід подій в Грузії, бо послаблює потенціал росії. Тому найбільш ймовірний розвиток подій у регіоні – стратегічне терпіння, яке з часом піде на користь скоріше за все тільки одній стороні, зважаючи на те, хто буде вести більш виважену та результативну політику.

1. Андрусечко П. М'яка підчеревина Росії. URL: <http://ukrzurnal.eu/ukr-archive.html/1074/>
2. Вітман К. Витоки грузино-абхазького конфлікту. URL: <https://veche.kiev.ua/journal/1108/>
3. Кулик О. Кіпризація етнополітичних конфліктів у Грузії. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kulyk_Vitalii/Kipryzatsiia_etnopolitychnykh_konfliktiv_u_Hruzii.pdf?PHPSESSID=n8oj24od02gm62kvq4pamgm9m3.
4. Купе Т., Лівні Е. Вирішення «замороженого конфлікту»: з точки зору економістів. URL: <https://voxukraine.org/virishennya-zamorozhenogo-konfliktu/>.
5. Мачуський В. Витоки та еволюція грузинсько-осетинського конфлікту. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/machuskyi_vytoky.pdf.
6. Паресішвілі М. Від сепаратизму до інтеграції в іншу державу – шлях грузинських територій. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/26646648.html>
7. Теленко О. Республіка Південна Осетія як маріонеткова держава Російської Федерації. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2019. Вип.46. С.99-111.
8. Bartuzi W., Strachota K. Reintegration or Reconquest? Georgia's Policy towards Abkhazia and South Ossetia in the Context of the Internal and International Situation. Centre for Eastern Studies. 2008. URL: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/point-view/2008-04-15/reintegration-orreconquest-georgias-policy-towards-abkhazia-and>.
9. Bifolchi G. Russia confirms its strategic interests in Abkhazia and the South Caucasus. URL: <https://www.specialeurasia.com/2022/12/02/russia-abkhazia-caucasus/>
10. Buzaladze G. The Spectrum of Georgia's Policy Options Towards Abkhazia and South Ossetia. URL: <https://www.e-ir.info/pdf/82089>.

11. Cooley A., Mitchell L.A. 2010. *Engagement Without Recognition: A New Strategy Toward Abkhazia and Eurasia's Unrecognized States*. *The Washington Quarterly*. 2010. 33 (4), pp.59–73.
12. Coppieters B. *The Georgian-Abkhaz conflict*. URL: https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/6197/ssoar-jemie-2004-iss_1-coppieters-the_georgian-abkhaz_conflict.pdf?sequence=1
13. Falkowski M. *Russia's "Neighbourhood Policy": the case of Abkhazia*. URL: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2014-11-26/russias-neighbourhood-policy-case-abkhazia>.
14. Gegeshidze A., Haindrava I. *Prospects for the transformation of the Georgian-Abkhaz conflict*. URL: https://rc-services-assets.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/Georgian%20Perspective_Transformation%20of%20Georgian:Abkhaz%20Conflict_201102_ENG.pdf.
15. George J.A. *The politics of ethnic separatism in Russia and Georgia*. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:csliQ7LzSd8J:journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/download/4199/3838&cd=3&hl=en&ct=clnk&gl=ua.
16. *Georgia at a glance: Abakhaian and South Ossetian conflict*. *IBSU Scientific Journal*. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/54614/1/64415070X.pdf>.
17. *Georgia's South Ossetia plans to take steps to join Russia*. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2022/3/31/georgias-south-ossetia-plans-to-take-legal-steps-to-join-russia>.
18. German T.C. *The South Ossetia Conflict: Russia: in and out Collision of Georgian and Russian Interests*. URL: file:///C:/Users/vinga/Downloads/E_PE_061_0051.pdf
19. Gerrits A.W. M., Bader M. *Russian patronage over Abkhazia and South Ossetia: implications for conflict resolution*. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/21599165.2016.1166104>.
20. Gridina, I., Frotveit, M. *The Problem of the Unrecognized States of the Post-Soviet Space in the Politics of the Russian Federation*. *Skhidnoievropeyskyi Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin]*. 2020. 16. pp. 229–238.
21. Gurashi R., Gabelia N. *A Federal Perspective on the Abkhaz-Georgian Conflict*. Cambridge Scholars Publishing, 2017. 116 p.
22. Johansson N., Kristiansson J. *The Russo-Georgian relationship*. URL: <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=9069559&fileOid=90696812>.

23. Kaufmann C.D. *When All Else Fails: Ethnic Population Transfers and Partitions in the Twentieth Century. International Security.* 1996. Vol. 23, no. 2, pp. 120-156. URL: <https://www.jstor.org/stable/2539381>.
24. Kazantsev A.A., Rutland P., Medvedeva S.M., Safranchuk I.A. *Russia's policy in the "frozen conflicts" of the post-Soviet space: from ethno-politics to geopolitics. Caucasus Survey.* 2019. Vol. 8. Issue 2. 142-162.
25. Levitsky S., Way L. *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War.* New York: Cambridge University Press. 2010. 493 p.
26. Mankoff J. *The Big Caucasus Between Fragmentation and Integration.* Washington, DC: CSIS – Center for Strategic & International Studies, 2012. 37 p.
27. Mrachek A. *Beware of Russia's "Creeping Annexation" of Georgia. The National Interest,* 1 Sep. 2018. URL: <https://nationalinterest.org/blog/buzz/beware-russia%E2%80%99s-%E2%80%9Ccreepingannexation%E2%80%9D-georgia-30227>.
28. Sanders K. *"Did Vladimir Putin Call the Breakup of the USSR 'The Greatest Geopolitical Tragedy of the 20th Century?'" Pundit Fact,* 6 Mar. 2014. URL: <https://www.politifact.com/punditfact/statements/2014/mar/06/john-bolton/did-vladimir-putin-call-breakup-ussr-greatest-geop/>.
29. Sayin F. M., Modebadze V. *The Role of Russia in Provoking Conflict between Georgians and Abkhazians.* URL: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/201853>.
30. *Violations of the laws of war and russia's role in the conflict.* URL: <https://www.hrw.org/reports/pdfs/g/georgia/georgia953.pdf>
31. Whitman R. G., Stefan W. *The EU as A Conflict Manager? The Case of Georgia and Its Implications. International Affairs.* 2010. 86 (1): 1–21, pp.87-107.
32. Whitmore B. *Georgia's Changing Russia Policy. Radio Free Europe/Radio Liberty,* 29 Apr. 2013. URL: <https://www.rferl.org/a/georgia-russia-foreign-policy-ivanishvili-saakashvili/24971738.html>.
33. Zurcher C. *The Post-Soviet Wars.* New York and London: New York University Press, 2007.

Адамович С.В., Адамович І.С. Питання Абхазії і Південної Осетії в грузинсько-російських міждержавних відносинах.

У статті автори досліджують історико-правові причини сепаратистських тенденцій у Південній Осетії та Абхазії, роль росії у розпалюванні протистояння автономій з Грузією та вплив цих процесів на грузинсько-російські міждержавні відносини. На думку авторів сепаратистські тенденції у Південній Осетії та Абхазії носять довготривалий характер та сформувались через радянську наці-

ональну політику, федеративну систему СРСР, відсутність на час дезінтеграції СРСР централізованої влади в Грузії, невдоволення регіонів впровадженням Грузією етнонаціональної політики, активну участь у підбурюванні сепаратистських рухів з боку росії.

Протягом років росія фактично втручалася у внутрішню політику Грузії, пояснюючи це концепцією «особливої відповідальності». Політика росії здійснювалася шляхом прикривання нейтралітетом та миротворчістю, що допомогло на певний проміжок часу, переконати міжнародну спільноту у тому, що росія намагається вирішити конфлікт.

Політика зближення та створення системи угод з самопроголошеними республіками є частиною плану росії для втримання впливу у Південно-Кавказькому регіоні, створення перешкод Грузії на її шляху до Євроатлантичної інтеграції та запобігання будь-якого просування США у регіон. Перспективи врегулювання конфліктів у короткостроковій перспективі незначні, оскільки росії вигідно якомога довше затримувати заморожений стан. Натомість Грузія не в змозі самотужки вирішити питання повернення абхазької та осетинських автономій без достатньої військової могутності, економічного потенціалу та підтримки західних союзників, у яких наразі на порядку денному війна в Україні. Тому найбільш ймовірний розвиток подій у регіоні – стратегічне терпіння, яке з часом піде на користь скоріше за все тільки одній стороні конфлікту.

Ключові слова: сепаратизм, автономія, заморожений конфлікт, Грузія, Південна Осетія, Абхазія, росія, міждержавні відносини.

Adamovych, S.V, Adamovych I.S. The issue of Abkhazia and South Ossetia in Georgian-russian interstate relations.

In this article the authors explore historical and legal grounds of separatist tendencies in South Ossetia and Abkhazia, the role of russia in stirring up the confrontation of autonomies with Georgia and influence of these processes on Georgian-russian interstate relations. In the authors's opinion separatist tendencies in South Ossetia and Abkhazia are of a long-term nature and were shaping through Soviet national policy, the federal system of the USSR, lack of centralized power in Georgia during the period of disintegration of the USSR, dissatisfaction of regions because of Georgia implementing ethnonational policy, active participation of russia in inciting separatist movements.

Over the years, russia has actually interfered in the internal politics of Georgia, explaining this with the concept of «special responsibility». russia's policy was carried out under the guise of neutrality and peacemaking, which helped for a certain period of time to convince the international community that russia was trying to resolve the conflict.

The rapprochement policy and creation of a system of agreements with self-proclaimed republics is part of Russia's plan to maintain influence in the South Caucasus region, create obstacles for Georgia on its way to Euro-Atlantic integration, and prevent any US advance in the region. Prospects for conflict resolution in the short term are insignificant, since it is beneficial for russia to delay the frozen state as

long as possible. On the other hand, Georgia is unable to solve the issue of the return of Abkhazian and Ossetian autonomies on its own without sufficient military power, economic potential and the support of Western allies, who currently have a war in Ukraine on their agenda. Therefore, the most likely development of events in the region is strategic patience, which over time will most likely benefit only one side of the conflict.

Key words: separatism, autonomy, a frozen conflict, Georgia, South Ossetia, Abkhazia, russia, interstate relations.